

DUBRAVKA IVŠIĆ MAJIĆ

Kvasac na kiseloj kiši¹

Pridjev *kiseo* naslijeđen je iz praslavenskoga *kyselъ, *kyselъb i znači ‘koji ima okus kao ocat, limun i slično’. U istome se značenju nalazi i u drugim slavenskim jezicima (usp. starocrkvenoslavenski *kyselъ*, slovenski *kísel*, češki *kyselý*). Pridjev *kiseo* izveden je od korijena koji se nalazi i u glagolu *kisati* ‘uzdizati se (o tijestu), kiseliti se’, koji je također praslavenskoga podrijetla, a postao je od praslavenskoga *kysati.

Mnogobrojne su izvedenice pridjeva *kiseo*, među kojima su npr. glagol *kiseliti* te imenice *kiselica* i *kiselina*. Riječ *kiselica* ima nekoliko značenja, a sva se odnose na nešto kiselo, npr. ‘biljka kiselkasta okusa’ (botanički naziv), ‘kisela juha’, ‘kiselo voće’ te ‘kisela voda, tj. voda s velikim udjelom ugljikova dioksida’. Izvori *kisele* vode također se nazivaju *kiselica* ili *kiseljak*, što onda postaju i zaštićena imena proizvoda (usp. *Jamnička kiselica*, *Sarajevski kiseljak*).

Kiselina je općenito ‘tekućina kisela okusa’, a kao kemijski naziv znači ‘tvar koja može primiti slobodni elektronski par druge tvari’. Nekad se smatralo da je dio svih kiselina kemijski element kisik, zbog čega mu je njegov otkrivač Antoine Lavoisier dao u francuskome naziv *oxygène*, složenicu od grčkih riječi *ὄξυς* [óxys] ‘oštar, kiseo’ i *-γενής* [-genēs] ‘koji rađa, stvara’. U njemačkome je taj naziv preveden kao *Sauerstoff* (*sauer* ‘kiseo’, *-stoff* ‘tvar’), u ruskome kao *кислород*, a u češkome kao *kyslík*. Hrvatski naziv *kisik* stvorio je Bogoslav Šulek u 19. st., a nekoliko godina prije njega Franjo Rački za taj je element predlagao naziv *kiselnjak*.

Korijen koji je u pridjevu *kiseo* i glagolu *kisati* nalazi se i u riječi *kvas* i njezinim izvedenicama. *Kvas* je naziv za ‘kiselo tijesto’ odnosno ‘tvar koja prouzročuje kiselo vrenje (npr. za kruh, mliječne proizvode, pivo, vino)’. Hrvatska riječ *kvas* potječe od praslavenskoga *kvasъ, od čega se razvio i ruski naziv za ‘fermentirano piće od raženoga brašna i slada’, *квас*. Smatra se da je povezana s praslavenskom riječi *kvasъ srodna latinska riječ *cāseus* ‘sir’, od koje su nastale i germanske riječi za ‘sir’ (usp. engleski *cheese*, njemački *Käse*).

Izvedenica je riječi *kvas* *kvasac*, izvorno upravo ‘komad kvasa’, no danas se *kvas* i *kvasac* upotrebljavaju gotovo istoznačno. Druge su izvedenice imenica *kvasina*, regionalna riječ za ‘ocat’ te glagol *kvasiti*, koji znači ‘kiseliti, fermentirati; močiti’.

¹ Ovaj je rad nastao u okviru istraživačkoga projekta *Etimološki rječnik – 3. faza (EtRje3)*, koji financira Europska unija – *NextGenerationEU*. Za iznesene stavove i mišljenja odgovoran je samo autor te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Korijen **kys-* glagola *kisati* nalazi se i u riječi *kiša*. Oblik *kiša* izvodi se od praslavenskoga **kyša* (od **kys-ja*), no značenje ‘oborina u obliku vodenih kapi’ zacijelo je štokavska inovacija i ne nalazi se izvan južnoslavenskih jezika (usp. još bugarsku riječ *kiša*, koja znači ‘dugotrajno kišno vrijeme, vlaga, bljuzgavica’). U drugim slavenskim jezicima, kao i u čakavskim i kajkavskim govorima, u značenju ‘kiša’ očuvana je starija slavenska riječ *dažd* (od praslavenskoga **dъzdъ*). Značenjska veza između *kiše* i *kiseljenja* nije do kraja objašnjena, a povezuje se s opažanjem fermentacije, za koju je potrebna voda. Možda treba poći od značenja ‘vlažiti, močiti, kvasiti’, pa bi *kiša* bila ‘ono što vlaži, moči’. U novije doba nastao je naziv *kisele kiše* za oborine kojima je kiselost viša od one koja se očekuje iz prirodnih izvora te su štetne za prirodu.

Kišni dani mnogima izazivaju *kiseo* osmijeh na licu. Uljepšati ih možda može ukusna *kisela juha* ili *beskvasni kruh* uz čašu vina (ako nije neki *kiseliš* koji ni *kiselica* ne može popraviti).

Pretplatite se na jedanaesto godište *Hrvatskoga jezika!*

Pretplatiti se možete putem e-adrese hrjezik@ihjj.hr ili mrežnih stranica knjige.ihjj.hr. Uplate se šalju na račun u Privrednoj banci Zagreb: HR6023400091110616363 s naznakom „za *Hrvatski jezik*”. Svi pretplatnici postaju članovi Kluba pretplatnika časopisa *Hrvatski jezik* te ostvaruju pravo na 40 % popusta na sva institutska izdanja.